

könyvtárosi körökben a legtöbb tanácsadója és bírálója. A prezentációs formák és technikai megoldások fontosságának teljes átértése mellett is hadd adjunk itt kifejezést annak az érzésünknek, hogy a gondolatjelek és zárójelek körüli fontoskodás ma még mindig egyike a mi szakmánk visszahuzó, a lényeges problémákat sokszor háttérbe szorító tényezőinek. Mégis, egyetlen apró csemegével, amely egy kissé erre az étlapra tartozik, hadd kedveskedjünk mi is. Javaslónánk a bibliográfiai tételek sorszámozását. Nem azért persze, hogy kompletté tegyük a bírálatot, hanem mert a számítógépes indexek későbbi kiadására gondolunk, sőt azt fölöttébb fontosnak is tartjuk. Amennyire óvatosan tartózkodunk minden olyan javaslattól, amelynek teljesítése növelné az egyes számokhoz fűzött indexek terjedelmét, munkai igényességét, annyira meggyőződésünk, hogy az évfolyamok szaporodtával egyre nehezkesebbé válik a bibliográfia használata, s ezen csak egy, a jelenleginél jóval több keresési szempontot kielégítő index segíthet. Ilyen indexet pedig ma már csak számítógépen előállítva képzelhetünk el, s az évfolyam-, oldal- és hasábszámra való utalás helyett praktikusabbnak érezzük az egyedi sorszámok feltüntetését a tárgyszók, tulajdonnevek stb. mellett.

CSÜRY István

Kellner Bernát

Balatoni beszélgetések. A könyvtárak, muzeumok és levéltárak vezetőinek országos tanácskozása. Siófok, 1971. július 12–14. Szerk. Kellner Bernát. [Kiad. a Somogy megyei Tanács VB. Művelődésügyi Osztálya.] Kaposvár, 1972. 98, [1] p. (10mii--)

Igen jelentős tanácskozásra gyűltek össze a könyvtárak, muzeumok és levéltárak, továbbá szakigazgatási szerveik vezetői 1971 nyarán Siófokon, az immár hagyományos „Balatoni beszélgetések” keretében, hogy felmérjék a három tudományos és közművelődési intézmény együttműködésének megyei és országos tapasztalatait, megvitassák kapcsolataik továbbfejlesztésének lehetőségeit a helytörténeti kutatásban és a közművelődésben.

Az előadások egy részének (KONDOR Istvánné megnyitó előadásának, FOGARASSY Miklós referátumának és SZABÓ Ferenc korreferátumának) cikkváltozatát már közölte a Könyvtári Figyelő 1971. évi 4. száma (271–287. p.). Azóta megjelent KELLNER Bernát szer-

kesztésében a konferencia előadásairól, korreferátumairól és hozzászólásairól a fenti füzet; ennek alapján kívánok a tanácskozásról részletes áttekintést adni, személyes tapasztalataimra is támaszkodva (s csak röviden utalva a lapunkban már közölt anyagra).

KONDOR Istvánné, az MM Könyvtárosztályának vezetője megnyitó beszédében a három közgyűjtemény együttműködésének történeti előzményeit és mai elvi jelentőségét exponálta, hangsúlyozva a témaválasztás „telitalálását”.

VÁRKONYI Imre, a Somogy megyei Tanács elnökhelyettese „A múzeum, a levéltár, a könyvtár feladata és együttműködése a helytörténeti munkában és a közművelődésben” című, vérbeli vitaindító előadásának első részében a helytörténeti kutatásról szólva megállapította, hogy e téren „az esetek többségében nincs szervezett együttműködés, több évre meghatározott kutatási-kiadási terv, amelyhez mindhárom intézmény igazodna” (12. p.). Az intézmények munkáját szabályozó különféle rendeletek ugyanis nincsenek összehangolva, befelé forduló szemléletről erednek. Ennek következtében a gyűjtőkörök átfedik egymást; ez megnehezíti a kutatók munkáját, s nem is gazdaságos. Szerinte egyetlen közös rendelkezésben kellene szabályozni az intézmények feladatait, főként gyűjtőkörét, ilyen alapon: „A múzeum tárja fel és gyűjtse össze a területen élt és élő nép kulturájának tárgyi emlékeit, megőriztett szóbeli hagyományait. A levéltár a terület történelmének írásos dokumentumait, a könyvtár pedig a nyomtatott vagy kéziratos kiadványokat, könyveket, könyv jellegű kéziratokat.” (13. p.) Birálta az intézményi autarkias felfogást („a kutató kapjon meg mindent egy helyen”). — A kutatás és a publikálás összehangolása érdekében az elvi irányítást a helytörténeti bizottságok, az operatív irányítást a levéltárak mint kutatási bázisintézmények hatáskörébe utalná — somogyi példára. Szólt még a kiadványterjesztés és felhasználás megoldatlanságáról.

Előadásának második részében a közművelődési feladatokról szólva főként szakigazgatási-szervezeti kérdéseket vetett fel. Megyei szinten egységesíteni kellene az irányítást: „tartozzék mindhárom intézmény a művelődésügyi osztályhoz” (17. p.). Országos szinten is van javítanivaló: „a három intézményrendszer irányítása most csak miniszterhelyettesi szinten található” (u. o.). Hangsúlyozta a belső (tudományos) és külső (közművelődési) feladatok elválaszthatatlanságát, majd külön-külön foglalkozott a három közgyűjtemény közművelődésinek tartott feladataival, de a szintetizálásra már nem került sor.

Az első és a harmadik napon elhangzott korreferátumok mind az együttműködés időszerűségét hangoztatták, többé-kevésbé kiegészítve és helyi példákkal illusztrálva a vitaindító referátumot. Eltérés mutatkozott azonban az együttműködés lehetséges területeinek, arányainak, súlypontjának megítélésében, általában a szemléletben.

ÉRI István, a Veszprém megyei Múzeumok Igazgatóságának vezetője az együttműködés fő akadályainak részben ugyancsak a rendeleteket és a szakigazgatási mechanizmust, részben a kikísérletezett módszerek hiányát tekinti. Javaslat: megyei intézményvezetői kollégium szervezése a művelődésügyi osztályok mellett. Az együttműködést ő nemcsak a helytörténeti-kutatási, hanem a honismereti-népművelési területen is szükségesnek tartotta. Mindemellett szerinte is a tudományos alapokig, a közös gyökerekig kell lenyulni.

SZABÓ Ferenc, a Békés megyei Állami Levéltár igazgatója korreferátumában igen érdekes, ám erősen vitatható javaslatot tett a három intézmény közötti könyvtári gyűjtőköri kooperáció és a megyei központi katalógusok kérdésében. (Különösen a konferencián elhangzott és e gyűjteményben leközölt első megfogalmazásával kellene vitatkoznunk.)

KELLNER Bernát, a Somogy megyei Könyvtár igazgatója főként a „verejtékesebb” közművelődési tevékenység oldaláról közelítette meg a témát. (Legfőbb gondolatait a Könyvtáros 1971. évi 8. számában is olvashattuk.) Az együttműködés hiányának egyik okát a módszertani szakirodalom szegényességében látja. Szerinte a szervezeti kereteket a jogszabályok biztosítják, a gyűjtőköri megosztást illetően viszont differenciáltabb meghatározásra lenne szükség. Az együttműködés számos, eddig nem érintett lehetőségét sorolta fel a tartalmi kérdésektől a technikai együttműködésig. Mindezek realizálásának alapvető feltétele azonban a mielőbbi szemléletváltozás.

STEINER Tibor, a Komárom megyei Tanács elnökhelyettese szintén a közművelődés szempontjából közelítette meg korreferátumában a témát. A tájékoztatásban és nevelésben látta a háromféle közgyűjteménynek egyaránt alapvető és egymást szervesen kiegészítő feladatát.

A harmadik nap korreferensei közül először MOLNÁR Pál, a Nógrád megyei Múzeum igazgatója számolt be tényszerűen a háromféle intézmény együttműködésének megyei eredményeiről és terveiről. Majd az együttműködés módozataival (intézményközi profilozás, központi

könyvkatalógus stb.) s végül a helytörténeti kutatás elvi és módszertani kérdéseivel, a publikálással foglalkozott. Külön problémaként említette a gyűjtő munka széles társadalmi bázisának megszervezését, elismerve ezzel a honismereti mozgalomnak a helytörténeti kutatást kiegészítő, „felderítő” szerepét.

VARGA János, az MM Levéltári Igazgatóságának vezetője a közgyűjtemények gyűjtőkörének elhatárolásával foglalkozott korreferátumában, hangsúlyozva, hogy „a gyűjtőköri probléma végleges és az ügy érdekében leginkább célszerű lezárása előtt szükség van a különféle nézetek szembesítésére” (67. p.). Lényegében ezt szolgálta a 2. nap vitája is; kár, hogy ez az alapos korreferátum a 3. napra került, s így a vitában már alig referálhattak rá. (Ugyesztintén sajnálatos az is, hogy az új levéltári jogszabályok megalkotása előtt nem került sor a nézetek ilyen széles körű szembesítésére!) Fejtegetéseinek legfőbb konkluziói: 1. A fejlődés a funkciók és gyűjtőkörök világos és pontos elkülönítése felé halad. 2. Gyűjtőköri megosztási javaslata nagyjából a vitaindítóéval egyezik (az „irat” fogalmát azonban nagyon tágan értelmezi. elmosva a levéltári irat és a könyvtári kézirat közötti határt). 3. A magáneredetű iratok gyűjtését a hatályos rendeletek lehetővé teszik a könyvtárak és muzeumok részére is, habár a levéltár volna a legideálisabb őrzési helyük; e téren tehát együttműködésre és esetenkénti döntésre van szükség (ehhez elvi szempontokat adott, sőt konkrét javaslatokat is tett). 4. Igen fontos a kölcsönös tájékoztatás egymás iratanyagáról, az állomány-nyilvántartások és segédletek megléte mindhárom intézményben.

FOGARASSY Miklósnak, a KMK munkatársának korreferátuma az intézmények kiadói munkájának összehangolásáról szólt. Javaslatai közül a helyismereti „guide”-ra vonatkozó terv már a helyszínen is nagy érdeklődést keltett a társintézmények vezetői körében.

A tanácskozás második napját és harmadik napjának végét a hozzászólások foglalták el. Nem térhetünk ki egyenként a 17 hozzászólásra (a gyűjteményből egyébként EGYÜD Árpád felszólalása technikai okokból kimaradt), ehelyett a vita néhány lényeges csomópontját jelezzük.

A legnagyobb vita a gyűjtőkörök egyeztetése kérdésében alakult ki. A teljes és pontos gyűjtőköri elhatárolás mellett egyedül ROMÁN János szólt; szerinte egy értelmes laikus is képes megmondani, hogy milyen dokumentumnak melyik intézményben van a helye. DEGRÉ Alajos és még néhányan csak „de futuro” tartották lehetségesnek és szükségesnek az elhatárolást, visszamenőleg nem. A több-

ség azonban a gyűjtőköri elhatárolás merev jogi kodifikálása és formalizmusa ellen emelt szót (VIGH Károly, FOGARASSY Miklós, CSÜRY István, KOPASZ Gábor, NAGY Ernő). Emellett VIGH és FOGARASSY lehetséges és áthidaló megoldásként javasolta a fölőspéldányok cseréjét vagy átadását, pl. VIGH az ügyiratok nem levéltári jellegű mellékleteinek – plakátok! – átadását a muzeumoknak. (?) Egyesek szerint a gyűjtőköri problémákat a hozzáférhetőség és a feltárási kooperáció alapján lehet megoldani (FOGARASSY, NAGY Ernő). HÉTHY Zoltán visszatért a SZABÓ Ferenc által felemásan már felvetett megyei helyismereti központi katalógus gondolatára – könyvtári feladatként.

Erős vita és nézeteltérés alakult ki a történettudományi kutatás bázisainak megítélésében. A legszélsőségesebb levéltáros álláspont szerint (DEGRÉ Alajos) a levéltárak a lényegi bázisai a helytörténeti kutatásnak; a könyvtár csak olvasási segédletet ad, a muzeum csak kiállít – „bármit is beszélnek tudós könyvtárosaink”. Az intézményi elfoglaltságtól mentes történészek – mint pl. SZABAD György – általában már a muzeumok jelentőségét is elismerik, de a könyvtáraknak ők is afféle „lógós” szerepet tulajdonítanak: ez utóbbiak csak „kiegészítik” a két alapintézmény forrásait a történeti feldolgozásokkal. A könyvtárosok képviselőiben CSÜRY István hangoztatta, hogy nincs kitéüntetett intézménye a történeti kutatásnak, a könyvtárak is tartalmaznak primér információkat nyújtó „forrásokat” (sajtó, statisztika).

Ugyancsak jellemző volt a szemléleti polarizálódásra a helytörténet és honismeret fogalma s a kettő viszonya körül kialakult vita. Míg a helytörténeti kutatás országos irányítói és az országos intézmények vezető munkatársai (VIGH Károly, SZABAD György, SÁGVÁRI Ágnes) általában elismerik a honismereti mozgalom jelentőségét s azt, hogy a kettő egymást kölcsönösen kiegészíti, addig a vidéki muzeumok és levéltárak munkatársainak némelyike (pl. MÁNDOKI László muzeológus) nyíltan tagadja a mozgalom jelentőségét, sőt egyenesen károsnak tartja tevékenységét, legszivesebben kizárná a közgyűjtemények használatából az amatőröket.

A tanácskozás főbb eredményei, pozitívumai:

1. A felszabadulás után – a közgyűjtemények utjainak elválása óta – először ült össze ilyen magas szintű vezetői együttes az együttműködés megtárgyalására. Tartalmas előadások és hozzászólások hang-

zottak el, őszinte vitalégekör alakult ki. Mindenki egyetértett az alapvető kérdésben: az együttműködés szükségszerű és időszerű.

2. A tanácskozás számos – surlódásra okot adó – elvi-szemléleti, szervezeti és jogi problémát állított az érdeklődés középpontjába; jellegénél fogva nem oldhatta meg ezeket, de elindította tisztázásuk folyamatát.

3. A helyismereti kalauz tervének felvetésével (amely azóta már elindult a megvalósulás útján) a három országos közgyűteményi központ példát mutatott a kiadványi munkában való együttműködés helyes módjára.

A tanácskozás főbb hiányosságai, negatívumai:

1. Több szempontból is leszűkített, korlátozott volt a „beszélgetések” tematikája. – a) Tulságosan a megyei intézményekre és szakigazgatásra korlátozódott az eszmecsere, holott bőven van tennivaló az országos intézmények és szakigazgatás szintjén is. – b) Az előadások is, a vita is erősen intézményközpontuak voltak; a belső szakmai problémák taglalása közben elsikkadt a végső cél: a közönség szolgálata, a kutatás érdeke, a munka hatékonysága (amint erre Ságvári Ágnes és Nagy Ernő hozzászólása felhívta a figyelmet). – c) Az intézményi irányultság ellenére a könyvtárak igen hátrányos helyzetbe kerültek. Róluk szólván ugyanis alig érintette a tanácskozás a szakkönyvtárakat, mintha a magyar könyvtárügy csak közművelődési, közelebbről megyei könyvtárakból állana (róluk sem a korszerű „általános nyilvános könyvtári” értelemben volt szó). A társintézmények munkatársainak értékrendjében igen alacsony az „árfolyama” a könyvtáraknak és az általuk szolgáltatott forrásoknak és szakirodalomnak (ebben a könyvtárak is ludasak). – d) A kutatás mellett a közművelődés kissé háttérbe szorult a vitaindítóban is, az érdemi vitában is. A közművelődési szempontokat hangsúlyozó előadások és hozzászólások némelyikében viszont nem a korszerű szemlélet, hanem az 50-es évek mozgalmi, formalista népművelési felfogása tükröződött. (Ez ellen, de csakis ez ellen joggal tiltakoznak a tudományosság-képviselői!) – e) A kutatás oldaláról is leszűkült a tematika, hiszen a regionális kutatásoknak nemcsak szűkebb történettudományi-helytörténeti, hanem tágabb történeti (pl. irodalomtörténeti stb.), sőt mai (szinkron) ágazatai is léteznek – a földrajztól a szociológiáig.

2. A szemléleti egység hiánya talán a legsúlyosabb probléma, amely jórészt a szakmai (szaktudományi) és intézményi sovinizmus következménye, de nem magyarázható pusztán azzal. Ugyanis ez nemcsak az egyes intézménytípusok feladatainak és gyűjtőkörének, valamint a kutatásban betöltött szerepének megítélésében nyilvánult meg, hanem

általában a tudomány és közművelődés, a helytörténet és honismeret viszonyának kérdésében is. Az ellentétek feloldása sürgős országos és helyi tudomány- és művelődéspolitikai feladat.

A tanácskozás mindeddig meglehetősen gyenge visszhangot keltett az országos muzeumi és levéltári szaksajtóban. A Muzeumi Közlemények 1971. évi 3. számában DRAVETZKY Balázs a konferencia által kiváltott gondolatait írja le a Somogy megyei eredményekről és problémákról. A Levéltári Szemle 1972. évi 1. száma KÁLLAY István rövid ismertetését közli a tanácskozásról. Rövidsége ellenére meglepő primér információt nyújt még a jelenvoltak egy részének is, ti. csak innen szerezhetünk tudomást arról, hogy a három nap folyamán „a helytörténet művelői külön ülést is tartottak”. Egy másik információja viszont arról győz meg bennünket, hogy az „elbeszélő forrás” nem az igazi: „A hozzászólásokból kitűnt, hogy a muzeumok és könyvtárak nem kívánják a jelenlegi gyakorlaton változtatni, továbbra is szándékoznak iratanyag gyűjtésével is foglalkozni.” A jelenvoltak és a konferencia anyagának figyelmes és elfogulatlan tanulmányozói tudják, hogy ez a kategorikus állítás enyhén szólva „hibás indukció” eredménye, hatását tekintve pedig nem szolgálja a közeledést, a jó együttműködést. (A szerkesztőség jelzi, hogy a tanácskozás témakörére a levéltárak közművelődési munkája kapcsán később még visszatér.)

A könyvtári szaksajtóban a Könyvtári Figyelő említett anyagközlésén – és e recenzión – kívül a Könyvtáros is érdeme szerint reflektált a tanácskozásra. KELLNER Bernát már említett cikkén kívül CSOMOR Tibor részletes és tartalmas beszámolóját is olvashattuk közvetlenül a konferencia után, az 1971. évi 9. számban. Ez azonban még mindig kevés! A könyvtárak „hátrányos helyzete” sürgősen követeli, hogy összegezzük és értékeljük a tanácskozás tanulságait, s folytassuk a megkezdett vitát szóban és írásban (a társintézmények orgánumaiban is!), végső soron pedig a mindennapi munkában. Ez a kissé rendhagyó recenzió is ehhez kívánt támpontokat és ösztönzést adni.

KERTÉSZ Gyula